

روی ریحل خدمت

تاریخ شفاهی خط یک، قنار شهری مشهد

گروه مولفان:

سید جلال رجایی، غلامحسین نوعی، سید علی مزیانی

میرشناسه: رجایی، سید جلال، ۱۳۴۸-

عنوان و پدیدآوران. روی ریل خدمت:

تاریخ شفاهی خط یک قطار شهری مشهد/

گروه رسانی: سید جلال رجایی؛ غلامحسین نوعی؛ سید علی مزینانی

مشخصات نشر مشهد: کتاب شفا، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۴۴ ص. مصور (رنگی)، نمونه؛ ۱۶/۵ × ۲۳/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۵۵-۱۷-۶

یادداشت کتابخانه: ص. ۴۰۷-۴۶۰-۲۹۷-۲۳۶

عنوان دیگر: تاریخ شفاهی خط یک قطار شهری مشهد.

عنوان دیگر: مستندسازی تخصصی قطار شهری مشهد از ایده تا اجرا.

موضوع: راه‌آهن شهری -- ایران -- مشهد

Mashhad -- Iran -- Urban light

شناسه افزوده: نوعی، غلامحسین، ۱۳۵۸-

شناسه افزوده: مزینانی، سید علی، ۱۳۵۷-

شناسه افزوده: دانشگاه فردوسی مشهد

Fei'owsi University of Mashhad

رده‌بندی کنگره: ۳۱۳۹۵ ر ۵/م ۸۰۸

رده دیویی: ۳۸۸/۴۶۰۹۵۵۸۲۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۸۹۳۶۹

روی ریل خدمت

تاریخ شفاهی خط یک قطار شهری مشهد

این کتاب بخشی از طرح پژوهشی «مستندسازی خط یک قطار شهری مشهد از ایده تا اجرا است که در سال ۱۳۹۴-۱۳۹۵ در دانشگاه فردوسی مشهد اجرا گردید.

پدیدآورندگان: سید جلال رجایی، غلامحسین نوعی، سید علی مزینانی

ناظر جواد حمیدزاده

ویرایش و صفحه‌آرایی: کارگاه نشر سپیده‌باوران

طراح: سعید کربلایی

ناشر: کتاب شفا

چاپ اول: سال ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۵۵-۱۷-۶

حق چاپ محفوظ است

قیمت: ۳۵ هزار تومان

فهرست

- ۹..... سخن شهردار
 ۱۱..... سخن مدیرعامل
 ۱۳..... مقدمه
 ۱۷..... بخش اول. تاریخچه مختصر حمل و نقل ریلی درون شهری در جهان
 ۱۹..... فصل اول. حمل و نقل ریلی درون شهری در جهان
 ۲۰..... تراموا از آغاز تا پایان جنگ اول جهانی
 ۲۴..... در میانه دو جنگ جهانی (۱۹۱۸-۱۹۴۴)
 ۲۶..... تولد مترو
 ۳۱..... فصل دوم. تاریخچه حمل و نقل ریلی درون شهری در ایران
 ۳۱..... ورود تراموا
 ۳۳..... مترو در ایران
 ۳۵..... بخش دوم. پیدایش حمل و نقل ریلی درون شهری در مشهد
 ۳۷..... فصل اول. قطار شهری مشهد، ضرورت ها، ایده و شکل گیری (۱۳۶۸-۱۳۷۴)

۳۸	الف: مشاوران و پیمانکاران داخلی
۳۸	گروه راه و راه‌آهن مترو تهران
۴۴	شرکت نسبی کارخانجات اسكلت‌های فولادی و مخازن ایران
۵۲	شرکت واگن‌سازی پارس
۵۶	مهندسین مشاور فرابین
۵۷	ب: بررسی و بازدید از الگوهای خارجی
۶۱	ج: تأسیس شرکت قطارشهری مشهد
۶۵	صل دوم. دوران برآورد (۱۳۷۴ تا ۱۳۷۹)
۶۶	الف: مشاوران و پیمانکاران
۸۱	ب: تأمین اعتبار
۸۵	ج: خرید از ایستگاه تجهیزات
۸۵	خرید ریل
۸۷	خرید ماشین‌های دوسلدورفی
۹۵	د: نحوه انتقال سیستم‌های گذاری
۱۰۱	بخش سوم. دوران اجرا (۱۳۷۹ تا ۱۳۹۰)
۱۰۳	فصل اول. آغاز پروژه‌های ساخت
۱۲۹	فصل دوم. نحوه تأمین اعتبارات استانی و ملی
۱۴۵	فصل سوم. خرید تجهیزات و ناوگان
۱۴۶	فرایند خرید در سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲
۱۵۲	خریدهای مدیریت طرح و مشاوران
۱۵۷	تأمین ناوگان
۱۸۱	فصل چهارم. مشاوران و پیمانکاران اجرایی
۱۹۳	بخش چهارم. کلان مسائل اجرایی، آزمون‌ها، چالش‌ها و حاشیه‌ها
۱۹۵	فصل اول. رفع معارضات اجرا
۲۱۱	فصل دوم. تملک اراضی در اجرای مسیر
۲۲۹	فصل سوم. مسائل زیرپروژه‌ای
۲۳۹	فصل چهارم. مباحث زیست‌محیطی و زیبایی‌شناختی
۲۴۹	فصل پنجم. نهادهای سیاسی، اداری و اقتصادی استان
۲۴۹	استانداری خراسان (رضوی)
۲۵۲	گمرک خراسان (رضوی)

شورای اسلامی شهر مشهد ۲۵۴

شهرداری مشهد ۲۵۸

بخش پنجم. دوران بهره‌برداری (۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴) ۲۶۳

فصل اول. آموزش ۲۶۵

فصل دوم. افتتاح خط یک ۲۷۵

فراز و نشیب‌های گشایش ۲۷۵

از بدین، میان تا تکمیل ظرفیت ناوگان ۲۷۷

ظرفی، کیفیت و انتظارات ۲۸۲

رکذشت بلیت‌ها ۲۸۳

ایمنی و وسایر ۲۸۵

فصل سوم. توسعه خط ۲۸۷

گام‌های نخست ۲۸۷

روند ساخت در مرحله توسعه ۲۹۰

نحوه تأمین اعتبار ۲۹۳

سخن پایانی ۲۹۵

ارجاعات ۲۹۷

ضمائم ۳۳۷

اسناد ۳۴۷

تصاویر ۴۰۷

مقدمه

تاریخ‌نگاری قدمتی به قدمت پیدایش خط دارد. خول در سبک، روش و محتوای تاریخ‌نگاری با فراز و فرود زندگی و افکار آدمیان همسویی دارد. طایفه عقیده تجربی، امانیسم و خردگرایی، در نگاه آدمی به تاریخ‌نگاری نیز تحولی ایجاد کرد، به گونه‌ای که از این حوادث بزرگ و سرگذشت ابرانسان‌ها به تدریج راه به زوایای تاریک زندگی مردمان بُرد. در سال‌های جنگ دوم جهانی تاریخ شفاهی به لطف ابداع سیستم‌های ذخیره‌سازی صدا و تصویر در رسانه‌ها در کتاب، سند، روزنامه، نامه، تلگراف و... ثبت نشده بود، به عرصه حیات پا گذاشت.

تاریخ شفاهی گرچه با تأخیر به ایران رسید، در سرزمینی که عادت به سخن گفتن بر کتابت تفوق دارد با «مخاطبانی آشنا» روبه‌رو شد. مجموعه‌های بزرگ تاریخ شفاهی در ایران پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، چه آنهایی که درباره شخصیت‌های برجسته رژیم پیشین گردآوری شده و چه آنهایی که در هشت سال دفاع مقدس به انجام رسیده است، همگی مؤید اثربخشی این شیوه نسبتاً جدید تاریخ‌نگاری‌اند که بی‌وجود آن بخش بزرگی از تاریخ مردمی ما با ویژگی‌های پیش‌گفته مکتوم می‌ماند.

متن پیش‌رو نیز تلاشی است برای ثبت و ذخیره‌سازی پیشینه خط یک قطار شهری مشهد که

عنوان یکی از پرحجم‌ترین، اثرگذارترین و چالش‌برانگیزترین پروژه‌های شهری مشهد پس از انقلاب را دارد. به برکت وجود امام هشتم شیعیان جهان، حضرت رضا (ع) مسائل مشهد، مسائل همه ایران است و بنابراین ساخت این پروژه عظیم در معرض دید مردم صاحب قضاوت به گستردگی تمام ایران بوده است.

شرکت بهره‌برداری قطارشهری مشهد در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴ تصمیم خود برای ثبت پیشینه‌اش در قالب تاریخ شفاهی را با گروه تدوین در میان گذاشت. حفظ جزئیات از ایده تا بهره‌برداری، «روان» بودن روایت برای مخاطب عام و «جامعیت» در ارائه تصویری روشن از سامان‌های ر حال رشد و خدمت‌رسان از خواسته‌های مورد انتظار بوده است.

با این توقع، اثر حاضر روایتی تک‌خطی ندارد، بلکه هر مقوله در قالب فصلی مستقل (شبه مقالات دایرالمعانی) به نگارش درآمده است. پیوند درونی و در عین حال استقلال هریک از فصول از هم جدا نیست. مد نظر فراهم می‌کند و ضمن حفظ پیوستگی کلی اثر امکان هرگونه اصلاح مطلب را در آینده ممکن می‌سازد.

گروه تدوین دخالتی در طرح تدوین یا حک و اصلاح نظر مصاحبه‌شوندگان نداشته است. تلاش بر این بوده است که نظر آنان به رسم و کاست منعکس شود. احتمالاً نگاه امروز ما به سرگذشت حاضر تفاوت‌هایی با نگاه آنان دارد، اما انعکاس ذهن و زبان روزگار «ایده تا اجرا» مقصود پدیدآورندگان این اثر بوده است. همه‌چیز ممکن است موضوعی در بیان برخی از مصاحبه‌شوندگان با نظر دسته‌ای که از زاویه‌ای دیگر همان موضوع را دیده‌اند، همسوز باشد و نیز ممکن است در اظهارنظرها، تندروی، اغراق یا مسامحه ضرورت گرفته باشد. لیکن هدف اثر بیان همین مختصر آگاهی بوده است تا شاید همین مقدار به یافتن انانی که در این اثر حضور ندارند، کمک کند و نقد و تعلیق آنان به این گفته‌ها را برانگیزد و تاریخی کامل‌تر از آنچه در این روایت گرد آمده است، برای چاپ‌های بعدی فراهم کند.

بخش اول، روایتی است از تاریخ تکامل حمل‌ونقل ریلی درون‌شهری که بر تکامل آن از تراموا به سیستم (LRT) و پیشینه آن در ایران متمرکز شده است. بخش دوم، خلاصه‌ای است از چهار مطالعه سفارش داده شده از سوی شهرداری مشهد در فاصله سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۴. مخاطب در گذر از این بخش سنگلاخ در خواهد یافت که در آن مقطع زمانی چه سطحی از دانش حمل‌ونقل ریلی درون‌شهری در استان وجود داشته است. خودداری از تفصیل در قسمت تأسیس

شرکت قطار شهری مشهد لازم بود که توضیح آن در حین صحبت از مشکلات تدوین طرح آمده است. درباره فصلی از این بخش که «دوران برآورد» نام گذاری شده است، از بیان ناسودمند برخی چالش‌ها و چرخش‌ها صرف نظر شد. امید داریم که حتی پرمشغله‌ترین مخاطبان کتاب نیز از مطالعه کامل بخش سوم در باب نحوه ساخت وسازها، نحوه تأمین اعتبار و نحوه خرید تجهیزات دریغ نورزند. در بخش چهارم تلاش برای این بوده است که مجموعه قطار شهری با حدود و حوزه‌اش در جمع مدیران استان بررسی شود و مسائل برآمده از این حضور در شهرواستان ارزیابی گردد. ویژگی اصلی بخش پنجم نیز تنظیم عمده این بخش بر اساس منابع مطبوعاتی است. در واقع این بخش، افزوده گره تدوین به طرح پیشنهادی شرکت بود تا نگاه به قطار شهری از زاویه دیگری نیز ارائه شده باشد. بنابراین در این بخش از کثرت مصاحبه‌ها و اسناد کاسته شده است.

با وجود برخی محدودیت‌های مرتبط به طبیعت کار مانند توفیق نیافتن در انجام مصاحبه به علت مشغله مصاحبه‌شوندگان یا نوجوانان بازه قرارهای مصاحبه یا فراهم نشدن امکان مصاحبه اختصاصی با برخی افراد به سبب بی‌ساختاری و محدودیت زمانی مصاحبه‌کنندگان یا مصاحبه همزمان با چند نفر در یک جلسه، این اثر باید اثری سهل‌یاب دانست. زیرا از همکاری و همراهی صمیمانه، خیرخواهانه و علاقه‌مندانه بسیاری از مصاحبه‌شوندگان بهره برده است. بزرگ‌ترین کاستی در این حوزه را باید توفیق نیافتن گروه در کسب وقت کامل برای مصاحبه با برخی از چهره‌های مؤثر چون مهندس سید عباس امیری پور، سردار وقت مشهد و مهندس سید اسماعیل مفیدی، استاندار وقت خراسان دانست که در دوران شکل‌گیری (۱۳۶۸ تا ۱۳۷۴) و دوران برآورد (۱۳۷۴ تا ۱۳۷۹) نقش ویژه‌ای داشته‌اند. در بخش اسناد نیز به سبب فقدان سری و شماره ثبت همگن بر اسناد و در برخی موضوعات فقدان کلی هرگونه شماره ثبت سند بود. در فراز پایانی، گروه تدوین از همراهانی که درک گران‌بهایشان از مسئله حفظ میراث شفاهی موجب این اثر شد، سپاس‌گزار است: آقایان مهندس علی اکبر عرفانی، مهندس ابوالفضل میرزایی، مهندس قاسم طاهری، مهندس کیانوش کیارمز، مهندس محسن وفادار و تمام مصاحبه‌شوندگانی که بدون مشارکت تک‌تک آنان این مهم صورت نمی‌گرفت. یاد کردن نام فرد فرد این عزیزان ممکن نیست و فهرستی از اسامی آنان در بخش ضmann وجود دارد. تنظیم قرار برای بخش عمده‌ای از مصاحبه‌ها، در تمام طول اجرای طرح جزیه همت و پیگیری دائمی و مصرانه آقای جواد حمیدزاده، مدیر وقت روابط عمومی شرکت و مشاور مدیرعامل شرکت بهره‌برداری قطار شهری ممکن نمی‌شد.

اشاره‌های اصلاحی مهندس شه‌ریار بهرامی که پس مطالعه فصل «خرید تجهیزات و ناوگان» از بخش دوران اجرا (۱۳۷۹ تا ۱۳۹۰) مطرح شد، آنچنان باارزش بود که بیشتر آنها راهنمای گروه تدوین برای ادامه کار شد. راهنمایی‌ها و مشاوره‌های آقای غلامرضا آذری خاکستر، پژوهشگر ارشد تاریخ شفاهی استان در تدوین رهیافت مصاحبه‌ها و نقطه نظرات آقای اسماعیل پیرزهان مسئول کتابخانه و دایرة اطلاع‌رسانی شرکت قطار شهری نیز، بیش از گمان ایشان مفید آمد. همکاران گروه تدوین آقایان جلیل قصابی، هادی حسن‌زاده و خلیل نعمتی در بخش مصاحبه؛ خانم زینب اسماعیلی در مرحله مطالعه اسناد؛ خانم حدیث کامرانی فردر پیاده‌سازی؛ خانم زکیه شاکردیو، در دسته‌بندی و اسکن اسناد قابلیت‌های فراوان خود را مسئولانه به کار گرفتند. چاپ آراسته و زیبای این کتاب به تلاش جناب آقای عاب‌س قدسی مدیر محترم انتشارات سپیده‌باوران و همکارانشان م‌کنند که جای تشکر و قدردانی درخوری دارد. همچنین قدردانی خود را نسبت به مراح‌م آقای مجید معق‌وس، نیروی زحمت‌کش خدمات شرکت قطار شهری، که هرگز منوط به درخواست اعضای گروه تاریخ‌پژوهی اعلام می‌داریم. بدین وسیله از همه این عزیزان و سایر بزرگوارانی که برای پرهیز از اطاله سخن از کم نام آنان معذور بوده‌ایم، نهایت سپاسگزاری را داریم. پیش از به حاصل نشست‌ن تلاش‌ها، به تدوین در قالب «روی ریل خدمت» جناب آقای سعید جمشیدیان، همکار و همیار همیشگی گروه، در حوزه هماهنگی و ضبط مصاحبه‌ها، رخت از عالم فانی برکشیده و در عالم باقی منزلت آید. گروه تدوین علو درجات و آمرزش را از پیشگاه خداوند متعال جهت ایشان مسألت دارد.